

ressò mont-roigenc

LA NISSAGA DELS ROM (2): ELS ROM DE VILANOVA

Martí Rom

www.martirom.cat

24-09-2021

LA BRANCA DE VILANOVA QUE DESCENDEIX DEL MOLINER MALLORQUÍ LLORENÇ ROM RAMIS

Haviem vist que Llorenç Rom Ramis i el seu germà Bartomeu havien vingut de Sancelles (Mallorca) i que ambdós eren moliners. Sabem que, en arribar, es van establir a Mont-roig, possiblement primer junts i més tard, potser, per separat. També sabem que hi havia molins fariners a Mont-roig i a Vilanova.

El “Diccionario Geográfico Universal. Tomo VI” (1832)¹ aporta informacions sobre Mont-roig. Diu que té un hospital, hostel i 4 fonts dins el poble “*con diez abundantes caños surtidos por medio de una mina abierta en partes por entre peña viva... Industria: 8 molinos harineros con escasez de aguas, algezares², una cantera, de donde se saca excelente piedra sillar, una fábrica de ladrillo y teja, muchas de cal y una de jabón...*”. Vuit molins fariners. Cercant informacions dels molins existents a Mont-roig he trobat que Baptista Nogués esmenta, el 1645: “*molí fariner dit de la Canal*”³. “*L’any 1771, estaven treballant en una mina perquè necessitaven aigua per als dos molins de Francesc Puñet (avui la mina del Rentador)...*”⁴. “*Dins de l’últim quart del segle XVIII, hem trobat en el nostre poble 2 moliners...*”⁵. En aquella època, els molins de Mont-roig eren majoritàriament de farina. També n’hi havia d’oli.

En el llibre “Camins soterrats d’aigua. Les mines d’aigua al terme de Mont-roig”⁶ hi trobem alguns molins posteriors. S’hi cita la mina “*del Gassó, que feia funcionar un molí de gra*”⁷. Quan en l’apartat 13 descriu aquesta mina, esmenta que “*per l’hort del Gassó passava la mina que anava fins a una bassa molt gran i a un gran rentador... Actualment encara s’hi poden veure les restes del rentador i les d’un molí...*”⁸. Al final d’aquest llibre, a l’ “Annex 4. Vocabulari”, a l’entrada “Molí (d’aigua)” podem llegir:

¹ Imprenta José Torner de Barcelona (1832).

² Guixeres.

³ “Notícies històriques de Mont-roig del Camp”, de Baptista Nogués (“Quaderns de la Pixerota”, 2017), pàg. 44.

⁴ “Notícies històriques de Mont-roig del Camp”, de Baptista Nogués (“Quaderns de la Pixerota”, 2017), pàg. 174.

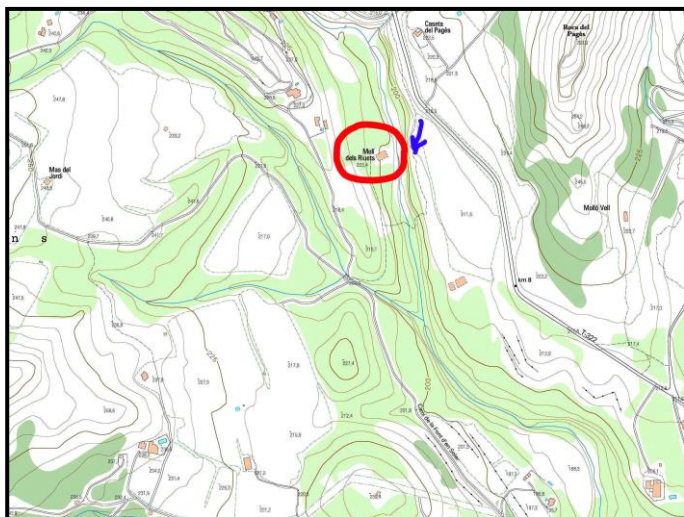
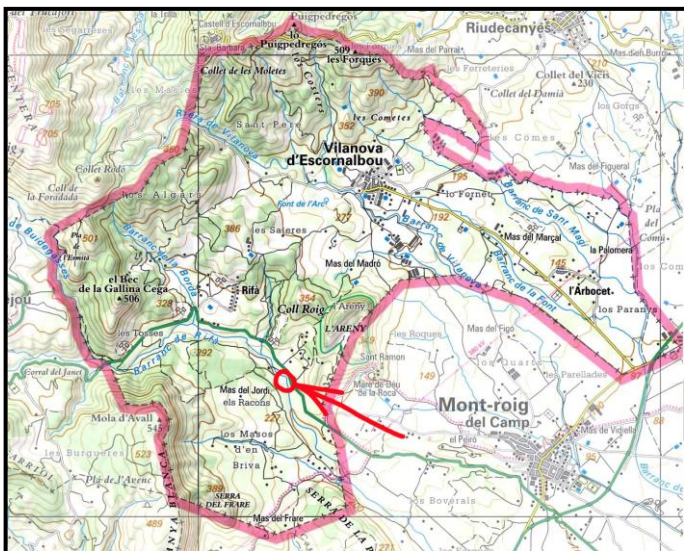
⁵ “Notícies històriques de Mont-roig del Camp”, de Baptista Nogués (“Quaderns de la Pixerota”, 2017), pàg. 194.

⁶ Camins soterrats d’aigua. Les mines d’aigua al terme de Mont-roig”, del Grup Recerca del Centre d’Estudis Mont-roigencs (Onada edicions, 2014).

⁷ Pàg. 34.

⁸ Pàg. 80. També el trobem citat a la revista “**Ressò mont-roigenc**” núm. 12, pàg. 20 (1985).

“permet moldre el gra. A Mont-roig se’n coneixen els del Carreró, del Figo⁹, del Gassó, del Munter o del Punyet”¹⁰.

En el capítol anterior, esmentàvem aquells tres molins de Rifà. Carles Maristany Tió¹¹ en el llibre “Notes històriques de Vilanova d’Escornalbou”, a l’apartat “Els molins fariners” (pàg. 82) deia: “... Tot fa suposar que els tres molins eren el mateix...”. Sabem que els germans Bartomeu, i Llorenç Rom Ramis primer, s’estableixen a Mont-roig, tot i que possiblement treballin en el molí de Rifà, del terme municipal de Vilanova d’Escornalbou. Aquest era més proper a Mont-roig i l’utilitzaven preferentment els d’aquest poble. Ho deia Carles Maristany Tió: “No és probable que els veïns de Vilanova anessin a moldre a Rifà, a causa de la distància i de l’orografia...”.

Ara aquest molí queda mig amagat enmig del bosc i matolls que envaeixen la ribera d’aquest barranc. L’amic Jordi Robert es va oferir a acompanyar-me.

Primer vàrem anar per la carretera de Colldejou (T-322), i a uns 500 m de la desviació de l’ermita de la Mare de Déu de la Roca, vàrem trobar un camí que baixa per la dreta que creua la carretera i que indica “Barranc de Rifà. GR192 de Mont-roig del Camp a Pratedip”. Vàrem anar a peu cap al barranc i, entre la boscúria, vàrem veure a l’altre costat una gran paret de pedra que, segons el mapa de l’Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, era el Molí dels Riuetes. En tot aquest tram de Rifà no n’hi cap més

⁹ Vegeu el llibre “Estudi onomàstic de la vila i terme de Mont-roig del Camp” de Ferran Jové Hortonedà (Ajuntament de Mont-roig del Camp, 1999), pàg. 192: “El molí del Carreró... més aviat se’l coneix com el del mas del Figo o del Tusset... Se’n conserven algunes parts... (també dit) molí dels Quarts”.

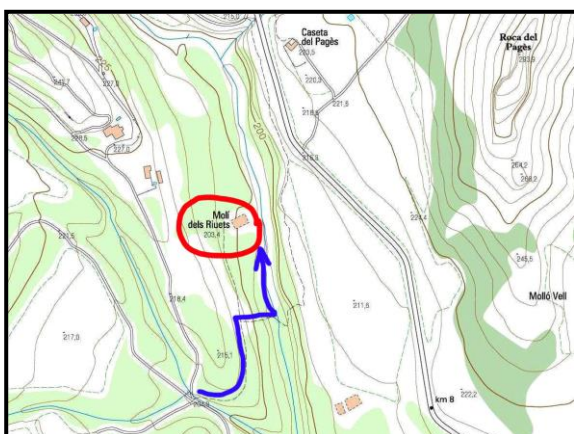
¹⁰ Vegeu el llibre “Estudi onomàstic de la vila i terme de Mont-roig del Camp” de Ferran Jové Hortonedà (Ajuntament de Mont-roig del Camp, 1999), pàg. 350: “En trobem dos amb el mateix nom, l’un era al sector de les Voltes, cap al final de l’actualavinguda de Catalunya, no gaire lluny de l’era de mateix nom... l’altre era a l’exterior oposat del nucli urbà, al sector septentrional, a la vora del camí de Riudecanyes, a la baixada del Rentador... Hi ha un rètol a la portalada on es llegeix Molí Vell. Aquest molí l’identifiquem amb els pretèrits que trobem com el molí de la Canal (vegeu pàg. 182), molí de la Vila (vegeu pàg. 495), molí de Farina del Comú (vegeu pàg. 214) i, més modernament, molí del Punyet (vegeu pàg. 413)”.

¹¹ Ajuntament de Vilanova d’Escornalbou, 2015.

d'indicat. Ens va semblar que no podríem baixar fins al barranc. Vaig poder fotografiar-lo de lluny, des de la riba més propera a la carretera.

Vilanova d'Escornalbou i són els "Racons"¹³. Recordarem que Carles Maristany Tió en "Toponímia de Vilanova d'Escornalbou i el seu terme municipal", esmentava "els racons del Rom": "Al peu de la muntanya Blanca, prop dels Pous de la Mena" (pàg. 101). Així doncs, relativament a prop del Molí dels Riuets.

El Jordi coneixia un camí que anava per l'altra riba. Vam retornar carretera avall i després de la desviació de l'ermita, a uns 800 metres a la dreta vàrem agafar el camí dels Masos d'en Briva. Després de passar pel Pont de Rifà, a uns 200 metres vam agafar el camí de la dreta que puja un altre cop amunt, més o menys, paral·lel a Rifà¹², fins a uns 850 m on vàrem trobar una cruïlla de camins. Continuant recte, aniríem al Mas del Jordi. Aquesta contrada pertany a

Vàrem deixar el cotxe en aquella cruïlla. A la dreta, al costat d'un camí particular que ens demana no passar, el Jordi em va assenyalar un sender que s'inicia gairebé en sentit contrari del nostre recorregut en cotxe. A l'inici, hi trobem un pal amb la senyalització que diu que estem agafant el camí del "Barranc de Rifà. Colldejou. Vilanova d'Escornalbou". Aquest sender va girant suaument cap a l'esquerra per anar a encarar-se paral·lel a Rifà. Després d'uns 120 m. vàrem trobar una desviació. Em va explicar el Jordi que si seguíem recte, el camí es dirigia directament al Molí dels Riuets, però que aviat quedava tapat; la natura amb el pas del temps l'ha convertit en intransitable. Aleshores vam agafar el sender de la dreta. És el que ens indicava aquella senyalització anterior. Aquest, aviat va descendint ràpidament cap a la llera del barranc. Creuant-lo, trobaríem aquell de l'altra ribera. Un cop a baix, a la llera, la nostre intenció era anar amunt potser uns 150 m. fins a trobar aquell molí ara

¹² En aquell mapa del terme municipal de Vilanova d'Escornalbou de Carles Maristany Tió, l'anomena "Camí dels Racons".

¹³ A Mont-roig, s'anomenen "Racons" a una contrada entre els Costers Rojals (a ponent de la Serra de la Pedrera) i les Rabassades.

perdut enmig de l'exuberant vegetació. No vàrem poder. Havia plogut els dies anteriors i era un immens fangar. Vam decidir de tornar-hi més endavant.

Ferran Jové i Hortonedada explica que el barranc de Rifà té uns 12 quilòmetres de llargària, “el seu recorregut... és impressionant... fa més l'efecte d'un gran clivell obert per algun moviment sismològic que no pas d'un solc obert per la acció secular de les aigües torrencials.

Profund i feréstec... Caminar per la seva llera –en els punts que és això possible– resulta una aventura impressionant... Aquest gran solc, de talls verticals als laterals, hi ha punts on assoleix profunditats de fins a 15 m...”¹⁴. Allà baix, a la seva llera, al costat del Jordi Robert, vaig donar la raó al Ferran Jové.

Molí dels Riuets des de la riba de Rifà del costat de Vilanova

Molí dels Riuets

Després d'uns quants dies del primer intent d'anar al Molí dels Riuets, vàrem tornar-ho a provar. Ara el Jordi Robert i l'Angelina Rovira no ens van poder acompanyar. Un petit grup format pel Miquel Anguera, dit “Beatet”, Maria Pilar Just, Esther Bargalló, Glòria Alsina i jo, vàrem endinsar-nos aquells 150 metres pel barranc cap amunt. L'angosta llera del barranc, enfonsada entre els alts murs laterals, estava atapeïda de matolls i bardisses plenes de punxes amenaçadores. Poc a poc, i amb prou dificultat, vàrem arribar fins al molí. El teníem allà dalt de la paret lateral del barranc. Semblava inaccessible. Finalment, vàrem trobar un costerut corriol, que vàrem haver de netejar i que ens va permetre arribar al pla del molí. Davant de l'alta paret que ja havia vist el primer dia des de l'altra riba, vèiem aquell tall vertical de la paret del barranc. Com deia Ferran Jové sobre aquelles contrades, Rifà és “profund i feréstec”. Hi havia una molt alta paret del què devia ser l'edifici d'un dels molins esmentats. Gairebé no ens podíem moure, estàvem envoltats d'una inhòspita vegetació. Però vàrem aconseguir fer algunes

¹⁴ “Estudi onomàstic de la vila i terme de Mont-roig del Camp” de Ferran Jové Hortonedada (Ajuntament de Mont-roig del Camp, 1999), pàg. 429.

fotografies. Més amunt, d'alt d'un marge que semblava infranquejable, hi havia una altre construcció que deuria ser d'un altre molí. Havíem aconseguit, amb molta dificultat, arribar fins al Molí dels Riuets. No recomano a ningú d'intentar-ho.

L'ANYADA DEL MOLÍ

Aquella nit, a Montroig, després de sopar, el pare del Pere Antón va dir al seu hereu:

—S'apropa Tots-Sants, i caldrà anar a cobrar l'anyada del molí. Amb això, amaneix-te, fill meu, per a emprendre la marxa.—

I en arribar la diada dels Morts, el Pere Antón

linera, el seu home, la noia gran,—la canalleta ja era fora des de mitja tarda,—i fins el moço.

Tot estranyat, va preguntar, llavors, què volia dir aquella maniobra, responent-se-li per la Marianna, que, de tota la vida, la nit dels Morts, per cap diner del mon es quedava ningú a dormir al molí,

Més tard, ja a casa, vaig recordar una narració antiga que feia temps havia trobat en una Revista del Centre de Lectura de Reus del 1920¹⁵. Era “L’anyada del Molí” de Joan Ruiz i Porta. Comença: “*Aquella nit, a Montroig, després de sopar, el pare del Pere Antón va dir al seu hereu: S'apropa Tots-Sants, i caldrà anar a cobrar l'anyada del molí... el Pere*

Antón va fer ensellar la mula, i va eixir de Montroig, al trot llarg, cap al indret del Santuari de la Verge de la Roca... eren les sis de la vesprada quant descavalcaba a les portes del molí...”. En aquesta ficció hi trobem que aquests pare i fill s’adrecen cap a la contrada de l’Ermita i se suposa que, relativament a prop, hi ha aquell molí. Bé, més o menys com el (real) Molí dels Riuets. No penso explicar com avança ni acaba la narració. L’haureu de llegir¹⁶.

Des de la nostra visió actual, se’ns fa difícil pensar que aquell fos un molí fariner mogut per l’aigua. Sabem que antigament,, sovint a Rifà, baixava aigua, encara que per Ramon Violant i Simorra hem vist que els molins disposaven d’una bassa per assegurar l’aigua: “*tenien l’aigua estancada en una bassa... conduïda per una sèquia que la prenia del corrent fluvial...*”¹⁷. Després explica que de la bassa surt una conducció que s’obre i tanca quan convé i que es va fent cada cop més estreta per aconseguir que l’aigua agafi una certa velocitat que permeti fer girar les moles. Inevitablement, sorgeix la qüestió de com s’ho feien per elevar l’aigua per la paret lateral del barranc fins al pla del molí, i fins l’altre que havíem vist encara més amunt. L’altre aspecte era com duïen la farina a aquell Molí dels Riuets. Hi deurien haver camins apropiats que ara resten perduts. Dèiem que deuria servir, principalment, als propietaris de Mont-roig, i també ho eren els seus arrendataris. Era més a prop, o més fàcilment accessible des de Mont-roig. Des de Vilanova d’Escornalbou els hi deurien ser més accessibles els molins que hi havia a prop de Riudecanyes.

Dèiem que hi deuria haver camins per on hi anaven els carros. Sabem que el Pont de Rifà es va començar a construir el 1821, poc després els va caure la volta i es va acabar el 1827¹⁸. Així doncs, anteriorment com s’ho feien? Com que el Molí dels Riuets està a la ribera de ponent de Rifà, deurien passar el barranc per algun indret planer, fàcilment accessible. Francesc Riba i Mestre explica que als inicis de la construcció de l’església

¹⁵ Tenia el títol genèric de “Contes de casa i de fora”, i estava publicat en el núm. 20, a les pàg. 356 i 366. L’autor, Joan Ruiz i Porta (Tarragona, 1863- Barcelona, 1934) fou un rellevant investigador i historiador. El 1894 era l’Arxiver de l’Ajuntament de Tarragona. El 1918 guanyà les oposicions a Majordom (Cap de Cerimonial) de la Mancomunitat de Catalunya, i el d’Arxiver a l’abril de 1920. Fou d’Arxiver de la Generalitat de Catalunya del 1932 fins la seva mort el 1934.

¹⁶ El trobareu a: <https://raco.cat/index.php/RevistaCLR/article/view/187919>.

¹⁷ Etnografia de Reus i la seva comarca (El Camp, La Conca de Barberà, El Priorat)” de Ramon Violant i Simorra. Publicat originàriament el 1955 i novament el 1990 per Editorial Alta Fulla, pàg. 403.

¹⁸ Vegeu “Història de Mont-roig” de Francesc Riba i Mestre (Centre d’Estudis de la comarca de Reus, 1983), pàg. 104 i 105.

nova, els primers anys del segle XIX, va quedar aturada doncs “la carretera quedà molt malmesa, especialment al pas del barranc de Rifà...”¹⁹. Així doncs, anterior al pont hi havia un pas de Rifà per on anaven els carros carregats de grans pedres per bastir l'església.

Carles Maristany Tió explicava que el 1577 ja hi havia un molí fariner a Rifà i que el 1586 es va dividir en dos; també que el 1745 (contemporani amb Bartomeu i Llorenç Rom) el molí de Rifà tenia dues moles, una per al blat i l'altre per a l'arròs. La mola per a l'arròs deuria utilitzar-se pel conreu que es feia als aiguamolls dels Prats, a la franja costanera des del barranc de la Porquerola a la riera de Riudecanyes²⁰. Duien l'arròs en carros uns nou quilòmetres fins aquell molí i creuant el barranc de Rifà!. Ens manca documentació antiga que ens permeti saber exactament com es produïa aquesta activitat.

Dies després d'anar al Molí dels Riuets, el mateix Jordi Robert em va dir que possiblement aquell molí fos actualment o havia estat d'algú de Mont-roig. Em va adreçar a la Pepita Josa Gil de ca l'Amadeu. La coneixia prou, era cosina germana de Jaume Josa Llorca, eminent mont-roigenc amb el que vaig compartir bons moments²¹. Ara, als seus 87 anys conserva una important memòria de fets del passat de Mont-roig. A casa seva, al carrer de Francesc Riba i Mestre núm. 1, vàrem tenir una molt fructífera conversa. Ras i curt: aquell Molí dels Riuets era d'una avantpassada seva. Per trobar l'origen esmentat per la Pepita Josa, hem d'anar fins al seu besavi, Jaume Savall Barenys²², que es va casar en segones núpcies amb Teresa Guasch Pallejà²³; una germana d'aquesta, Dolors Guasch Pallejà²⁴ era la propietària del molí; segurament li venia per part de mare (Pallejà).

La Pepita Josa Gil m'afegeix una munió d'informacions sobre aquesta família, que crec que són interessants per la història del poble i que ajudaran a establir l'origen del Molí dels Riuets. Una és que el pare d'aquelles germanes Teresa i Dolors Guasch Pallejà²⁵

¹⁹ “Història de Mont-roig” de Francesc Riba i Mestre (Centre d'Estudis de la comarca de Reus, 1983), pàg. 102.

²⁰ Vegeu el text “El conreu de l'arròs a Mont-roig. Els aiguamolls dels Prats” del llibre “Mont-roig: esberles d'un mosaic esbocinat” de Martí Rom (Arola Editors, 2019), pàg. 515.

²¹ Fou dels principals divulgadors de la teoria de Darwin a Espanya i un rellevant activista cultural. Vegeu el text “Jaume Josa, un savi mont-roigenc (1945-2012)” del llibre “Mont-roig: esberles d'un mosaic esbocinat” de Martí Rom (Arola Editors, 2019), de la pàg. 635.

²² En primeres núpcies es va casar amb Carme Llorens Martí, que va morir en el part de la seva filla Carme Savall Llorens (l'àvia paterna de la meua informadora Pepita Josa Gil). Per cert, Carme Savall Llorens era molt amiga de la meua àvia Dolors Ferratjes Tost, de “ca la Pobreta”.

²³ Aquesta era vídua. S'havia casat en primeres núpcies a cal Nostre Senyor de la Calla. No havia tingut descendència.

²⁴ Tampoc va tenir descendència.

²⁵ En el Cens electoral de 1894 he trobat que tenien dos germans: Pau i Francesc Guasch Pallejà de 51 i 38 anys. També que en el carrer d'Amunt núm. 21 hi vivia Isidre Guasch Savall, de 81 anys, que deuria ser el pare de tots ells.

(una d'elles era la del molí), que li deien el “Pau de la Son”²⁶, tenia una d'aquelles 24 cases que es van enderrocar, el 1799²⁷, per començar a construir l'església nova. Francesc Riba i Mestre diu que es deia Pau Guasch²⁸.

Quan van enderrocar la casa per construir l'església nova, van comprar la casa del carrer d'Amunt núm. 21, pujant a mà dreta i just abans d'arribar a la costa del Manescal²⁹. L'esposa de Pau Guasch era una Pallejà. Casualment Ferran Jové Hortonedada³⁰, quan descriu el cognom Pallejà, hi afegeix alguns renoms de persones d'aquesta família, un d'ells “moliner”. Quan parla de la “masia d'en Pallejà” esmenta unes citacions dels segles XIV i XV que diuen que està al costat de Rifà. També cita “el mas del Pallejà”: *“es tracta d'una propietat amb fama d'haver estat molt gran, a hores d'ara convertida tota, o gairebé tota, en una gran urbanització que exhibeix l'estrambòtic nom de Pino Alto, que no és altra que l'adaptació barroera del conegut pi del Pallejà o potser més antigament lo pi Alt. Aquesta propietat és a la riba septentrional del riu Llastres, entre la carretera de València i el mar. L'edifici de l'antic mas, en estat ruïnós, encara es pot veure a la banda oriental de l'antiga carretera, poc abans de l'esmentat riu Llastres...”*. Al final hi afegeix una citació del 1839: “Joseph Pallejà y Rosa Batella, conjugues Pagesos vivints del Mas den Pallejà...”). Amb això probablement hem aconseguit saber que aquest matrimoni van tenir una noia (Pallejà Batella) que es va casar amb aquell Pau Guasch, dit “Pau de la Son”, del carrer d'Amunt núm. 21, i pare d'aquelles germanes Teresa i Dolors Guasch Pallejà; la primera casada en segones núpcies amb Jaume Savall Barenys, l'avi de la meva informadora.

Em diu la Pepita Josa³¹ que aquella propietària del molí, Dolors Guasch Pallejà, al no tenir descendència viva, va anar a viure amb la seva germana i el seu cunyat, Amadeu

²⁶ Citat en el llibre “Estudi onomàstic de la vila i terme de Mont-roig del Camp” de Ferran Jové Hortonedada (Ajuntament de Mont-roig del Camp, 1999), pàg. 379.

²⁷ Segons Riba i Mestre, però són 21 segons l'escriptura del 2 de gener de 1799.

²⁸ “Història de Mont-roig” de Francesc Riba i Mestre (Centre d'Estudis de la comarca de Reus, 1983), pàg. 176. Vistes les informacions anteriors, el pare d'aquell Pau Guasch Pallejà, dit “Pau de la Son”, era Isidre Guasch Savall.

²⁹ Hi havia una dita famosa antigament, que l'he sentit dir a la meua àvia materna Dolors Ferratjes Tost, de ca la Pobreta, que vivia de jove al carrer d'Amunt núm. 15, a tocar d'aquella costa: “No t'estiris ni t'arrossis, si vas a la costa del Manescal, perquè el Jaume de la Garceta hi fa córrer la destal”. Hi deuria haver succeït un fet llòbrec.

³⁰ Llibre “Estudi onomàstic de la vila i terme de Mont-roig del Camp” de Ferran Jové Hortonedada (Ajuntament de Mont-roig del Camp, 1999), pàg. 369.

³¹ Hem vist abans Jaume Savall Barenys era el besavi de la Pepita Josa Gil. Repassarem la seva descendència. Aquest, es va casar en primeres núpcies amb Carme Llorens Martí, que morí en el part de Carme Savall Llorens. Dèiem que es va casar en segones núpcies amb la vídua Teresa Guasch Pallejà (la seva germana era la propietària del molí). Continuem amb la branca de ca l'Amadeu. Aquella filla orfe de mare, Carme Savall Llorens (1840), es va casar amb Amadeu Josa Tàpies, que segons el Cens electoral de 1898 tenia 26 anys (deuria néixer el 1872). També he trobat en el cens de 1898 a un germà gran seu de nom Josep, que tenia 31 anys (deuria néixer el 1867). Aquell matrimoni d'Amadeu Josa Tàpies i Carme Savall Llorens, que vivien inicialment al carrer de la Mare de Déu de la Roca núm. 53, van tenir dos fills: Amadeu (1900-?) i Jaume Josa Savall (1910-1999). Després van comprar la casa de Francesc Riba i Mestre núm. 1, on viu ara la meua informadora Pepita Josa Gil.

El Jaume Josa Savall es va casar amb Pepita Llorca Grau i van tenir Jaume Josa Llorca (aquell eminent mont-roigenc esmentat anteriorment).

L'Amadeu Josa Savall es va casar amb Adelaida Gil Margalef (de Vandellós, els seus pares eren: Josep Gil Barceló i Josepa Margalef) i van tenir la Carme i Pepita Josa Gil, aquesta última és la meua informadora. Es va casar amb Alejandro Alabart Alsina i van tenir 3 fills: Amadeu, Joan i Josep Maria dit “Pepe”. La seva germana Carme Josa Gil es va casar amb Joaquim “Quimet” Benaiges Martí i van tenir un fill: Joaquim Benaiges Josa.

Josa Tàpies³² (el seu avi). Per la qual cosa, aquell Molí dels Riuets va fer cap a “ca l’Amadeu”. També em comenta que fa molts anys, un cop que van anar a l’Hospitalet de l’Infant, el seu pare (Amadeu Josa Savall) els hi va ensenyar un mas pràcticament en runes dient: “això és el mas del Pallejà”.

Mentre comencen a tocar les campanes de l’església vella, la Pepita Josa m’explica que la finca del Molí dels Riuets feia partió amb la gran extensió, a ponent, del “mas del Jordi”³³, al bell mig de la partida dels Racons de Vilanova d’Escornalbou. La finca del molí tenia un gran pinar amb dues o tres parades per conrear, on s’hi feia verdura que es regava amb l’aigua de Rifà. També hi havia molts avellaners. Em diu que farà uns anys, el seu fill gran (Manuel) va anar a banyar-se amb els seus fills a Rifà, al costat del molí.

Hem vist com aquest Molí dels Riuets de Rifà deuria ser des de temps antic de la família Pallejà i que finalment va passar a “ca l’Amadeu”. És probable que aquelles persones relacionades amb aquest molí, esmentades en el primer capítol, fossin els seus arrendataris. Fins fa unes setmanes aquest molí era totalment desconegut per a mi. Ara, després de l’agosarada excursió i la conversa amb la Pepita Josa, ja forma part del meu recorregut emotiu d’aquestes contrades. I més, quan sembla que aquells germans mallorquins moliners, Bartomeu i Llorenç Rom Ramis, hi varen treballar. Així doncs, també hi ha una connexió amb aquell indret mitjançant els meus llunyans avantpassats.

Haurem de retornar a les petjades dels nostres personatges d’aquest treball, aquests germans Bartomeu i Llorenç Rom Ramis. He pogut esbrinar que tenien, conjuntament, un tros de terra; també prop de Rifà, però ben allunyat d’aquell molí. A uns 5 quilòmetres més avall. He trobat una acta notarial a l’Arxiu Històric de Tarragona (AHT)³⁴, del 9 de juny de 1755, on s’hi diu que aquells germans varen comprar per 140 lliures a Josep Munté “*pagès del mas de la Olivera*” (actualment conegut com “mas d’en Munter”, a tocar de la carretera que va a Vilanova d’Escornalbou), una “*pessa de terra de garrofes... de quatre jornals poch més o menos... situada en lo terme de Monroig y partida dita los Terrés; que afronta ab solixent ab Francisco Nolla, a mitg dia ab Francisco Punyet, a ponent ab Francisco Compte, y a tramuntana ab los hereus de Ignasi Amorós, y part ab lo terme de Rifà...*”³⁵. Es curiós, doncs Bartomeu Rom ja vivia a Vilanova; moriria tres anys després, el 1758. Aquest terreny quedava prou lluny de Vilanova i dels molins de Rifà. Els Terrers estan a mig camí del poble i l’actual autopista AP-7. Amb la poca informació que he aconseguit de Llorenç Rom, puc suposar que, aquest, deuria viure a Mont-roig, mentre que el seu germà, com hem vist en el capítol anterior, es va casar a Vilanova d’Escornalbou i viuria allà.

Curiosament, Joaquim “Quimet” Benaiges (fou alcalde de Mont-roig a mitjans del anys seixanta) i la seva germana Pilar (monja) eren fills de Victori Benaiges Barceló i Pilar Martí Compte. Aquesta darrera (i els seus germans Josep i Antoni) eren fills de Martí Martí Prous i Maria Compte Martí. El marit era germà del meu besavi Joaquim Martí Prous de cal Panadero (fou alcalde de Mont-roig del 1899 al 1905). Aquest besavi s’havia casat en primeres núpcies amb Miquela Aragonès Fons i van tenir el meu avi Miquel Martí Aragonès, i es va casar en segones amb la dona del seu germà Martí (de nom), Maria Compte Martí

³² Posteriorment, en el capítol 3, veurem que la seva germana Joana Josa Tàpies es casaria amb Miquel Joaquim Rom Savall, dels Rom de cal Nacra.

³³ Era de cal Jordi de Mont-roig, del carrer Major núm. 3. Era una de les cases, antigament, de les més importants del poble.

³⁴ “Notaria de Mont-roig del Camp. Fons Josep Arnella (1752 a 1761)”, pàg. 97. Aquest document no està digitalitzat. S’ha de consultar a la seu del AHT.

³⁵ En el llibre “Estudi onomàstic de la vila i terme de Mont-roig del Camp” de Ferran Jové Hortonedà (Ajuntament de Mont-roig del Camp, 1999), pàg. 472, trobem: “*Els Terrers. Partida de terra, planera i no gaire llunyana del nucli urbà, a la riba meridional del barranc de Vilanova i se’n va fins al de Rifà...*”.

He trobat que Llorenç Rom Ramis es va casar en primeres núpcies amb Teresa Llaberia i van tenir un fill: Joan Rom Llaberia. I en segones núpcies amb Teresa Pomés i van tenir 3 fills: Francisca, Gertrudis i Joan Rom Pomés.

Ara tenim una altra Teresa Pomés. Intentarem resumir aquest embolic. Tornem al moliner mallorquí Bartomeu Rom. Aquest, va tenir un fill dit Llorenç Rom Toda, que hem vist que es va casar, el 1757, amb Teresa Pomés Llaberia³⁶. Però un germà d'aquell mallorquí, Llorenç Rom Ramis, moliner, també es va casar amb una Teresa Pomés, que no pot ser la mateixa, doncs, l'una i l'altra tenen fills pels mateixos anys³⁷. Però sembla que hi hauria d'haver alguna relació entre les dues Teresa Pomés, doncs el darrer fill de la casada amb el moliner, el Joan, tenia de padrí el pare de l'altre Teresa Pomés, aquell "*Joseph Pomés espardañer*"³⁸. Per acabar-ho d'enredar, el Llorenç Rom Ramis moliner s'havia casat en primeres núpcies amb Teresa Llaberia, i casualment la mare de la Teresa Pomés, casada amb el Llorenç Rom, pagès, es deia Francisca Llaberia. Aventurant-me una mica, podria ser que aquestes Llaberia fossin germanes; i, anant més enllà, podria ser que els pares de la Teresa Pomés, casada amb el Llorenç Rom, moliner, fossin un altre germà Pomés i una altra germana Llaberia. Ja hem vist que els casaments entre parentius propers eren habituals. Aquests Rom són un continu embolic!

BRANCA DELS ROM DE VILANOVA QUE DESCENDEIXEN DEL MOLINER MALLORQUÍ LLORENÇ ROM RAMIS

Llorenç Rom ----- Francina Ramis

Fills: Bartomeu Rom Ramis i Llorenç Rom Ramis

Llorenç Rom Ramis ----- Teresa Llaberia

Fill: Joan Rom Llaberia

Llorenç Rom Ramis ----- Teresa Pomés

Fills: Francisca, Gertrudis i Joan Rom Pomés

CONTINUA LA BRANCA DELS ROM DE VILANOVA D'ESCORNABOU

En aquella branca que s'iniciava amb el moliner mallorquí Bartomeu Rom Ramis, havíem arribat fins aquell Carles Rom Munté (1836-1895), que s'havia casat, el 28 d'agost de 1863, amb Sabina Bondia Solé (1842- 1902). Varen tenir 5 fills: Joan (1864),

³⁶ En el "Llibre de matrimonis de Vilanova d'Escornalbou i l'Arbocet (15-09-1644 a 31-12-1773)", pàg. 288 (del llibre digital), hi tenim que aquest Llorenç Rom Toda, pagès, es casa, el 9 de juny de 1757, amb Theresa Pomés "*filla llegítima y natural de Joseph Pomés espardañer y de Francisca Pomés Llaberia... del Arbós...*". Cal anotar que aquesta "Francisca Pomés Llaberia" era realment Francisca Llaberia, doncs, en aquella època posaven de primer cognom el del marit.

³⁷ La Teresa Pomés Llaberia casada amb Llorenç Rom Toda, pagès, té el Mateu (1760), Miquel (1762), Josep (1765) i la Teresa Rom Pomés (1775). La Teresa Pomés casada amb Llorenç Rom Ramis, moliner, té la Francisca (1767), Gertrudis (1769) i el Joan Rom Pomés (1772).

³⁸ En el "Liber baptizatorum ecclesie parochialis divi Joannis Baptiste titulo et patrononiam (16-2-1735 a 14-8-1774)", pàg. 295 (del llibre digital), hi trobem el baptisme de Joan Rom Pomés, fill de Llorens Rom Ramis moliner i Teresa Pomés. En aquest cas s'esmenten els seus pares i no podem desxifrar l'embolic. Però diu que el padrí és aquell "*Joseph Pomés espardañer*" pare de l'altre Teresa Pomés (Llaberia).

Sabina (1866), Josep (1868), Rosa (1871) i Pere Rom Bondia (1874)³⁹. Aquest darrer era el meu besavi.

He trobat Carles Rom Munté com a partícip d'una subscripció pública a favor de Marià Rius, comte de Reus, important personatge de les nostres contrades. Va participar en la "Gloriosa Revolució de septiembre" de 1868, al costat de Joan Prim, foragitant la monarquia absolutista d'Isabel II. Aquesta subscripció surt publicada al diari "El Mercantil. Órgano del Partido Liberal de la provincia de Tarragona", del 16 de juny de 1889, corresponent a les persones que ho feien a Vilanova d'Escornalbou. Carles Rom Munté hi aporta una pesseta, el seu fill Joan Rom Bondia dues i els seus parents Ramon i Antoni Cabré Rom també una pesseta.

Veurem que, poc a poc, es van reduint els Rom de Vilanova. Alhora, es van anar escampant per la comarca. En el "Boletín oficial de la provincia de Tarragona", del 29 de setembre de 1882, hi ha la llista d'electors de Vilanova per les eleccions a diputats provincials i sols hi consten quatre amb aquest primer cognom: Carles Rom Munté⁴⁰, Benet Rom Tegell⁴¹, Antoni Rom Fraga⁴² i Ramon Rom Cheen (desconec la relació familiar d'aquest amb un segon cognom prou estrany, xinès?).

Ara continuem amb els fills del meu ascendent Carles Rom Munté, excepte els del meu besavi Pere Rom Bondia, que veurem posteriorment.

Joan Rom Bondia, també fuster, es va casar amb Emilia Vendrell i van tenir Simó Rom Vendrell (1887). Pel que em comenten, des de Vilanova d'Escornalbou, aquest no volia fer de fuster i va marxar a Barcelona. No he aconseguit saber si va tenir descendència. He trobat un Simó Rom que el 1913 arriba a Santander procedent de l'Havana⁴³.

Sabina Rom Bondia es va casar amb Antoni Guasch i van tenir Antoni Guasch Rom, que va morir jove.

La Rosa Rom Bondia⁴⁴ es va casar amb el mont-rogenic Joan Aragonès Toda.

Josep Rom Bondia, també fuster, es va casar amb Maria Escoda Guasch i van tenir: Rosa Rom Escoda (1897), Maria i Emilia (1907)⁴⁵. Aquesta darrera va marxar a Barcelona, on es casà i no va tenir fills.

Anem a la següent generació. Rosa Rom Escoda es va casar amb Josep Nolla Abelló i van tenir: Filomena (1920-1949) i Carles Nolla Rom (1923). Filomena va morir quan tenia 29 anys.

³⁹ Les informacions d'aquesta branca dels darrers Rom de Vilanova d'Escornalbou, a més de les consultes a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona (AHAT), he de remarcar l'ajut de Joana Aragonès Rom i la seva filla Pilar Nolla Aragonès. Aquesta és la mare de Carmina Vivanco Nolla, administrativa de l'Ajuntament de Vilanova d'Escornalbou.

⁴⁰ Havíem vist que era fill de Joan Rom Nolla i Llúcia Munté Cugat.

⁴¹ Havíem vist que era fill de Josep Rom Nolla i Maria Tegell Nolla.

⁴² Fill de Mateu Rom Anglada i Maria Fraga, de la branca del mallorquí Llorenç Rom Ramis.

⁴³ El diari "La Atalaya", del 3 d'octubre de 1913, diu que anava amb el transatlàntic "Fürst Bismarck".

⁴⁴ Va morir el 1895.

⁴⁵ També he trobat d'altres fills: Josepa (1899-1901), Teresa (1901), Delfí (mor el 1904) i Immaculada. Cap d'aquests continuaria la nissaga Rom.

Maria Rom Escoda es va casar amb Joan Aragonès Aragonès, de Duesaigües, i van tenir: Victorino, Maria i Joana Aragonès Rom (8 de setembre de 1929). Aquesta darrera ha estat una de les meves informadores.

Victorino Aragonès Rom es va casar amb Maria García Ros, de Duesaigües⁴⁶.

Maria Aragonès Rom es va casar amb Antoni Anglès, de Montbrió⁴⁷.

Joana Aragonès Rom es va casar, el 1956, amb el seu cosí germà (fill de Josep Nolla Abelló i Rosa Rom Escoda) Carles Nolla Rom. Van tenir: Carles (1953)⁴⁸, Joan Carles (1967)⁴⁹, Pilar (1951) i Josefa Nolla Aragonès (1959). Pilar Nolla Aragonès és l'altra informadora. Gràcies a elles he pogut completar la branca actual dels Rom de Vilanova.

Pilar Nolla Aragonès es va casar amb Josep Vivanco Serrano i van tenir: la Maria Pilar, Joan i Carmina Vivanco Nolla. Aquest última és administrativa de l'Ajuntament de Vilanova d'Escornalbou, i fou qui m'ajudà en la consulta del fons documental d'aquell ajuntament i em posà en contacte amb la seva mare i àvia.

Com podem veure, una de les meves informadores, Joana Aragonès Rom, i els seus germans Victorino i Maria, són els darrers que conserven el segon cognom Rom. Així doncs, es perdrà aquest cognom a Vilanova. En el Cens electoral de 1955 sols hi constaven: Rosa Rom Escoda, de 57 anys, que vivia al carrer Calvo Sotelo⁵⁰ núm. 13 i la seva filla Joana Aragonès Rom, de 21 anys. També hi havia Josep Mariné Rom, de 68 anys, que vivia al carrer General Mola⁵¹ núm. 15, i era pagès.

Una tarda de juliol (de 2021) vaig anar a aquella casa del Raval de la Font. Arribant per l'avinguda de Catalunya, a continuació de l'aparcament, la primera a mà dreta. És aquella casa que té un cert estil noucentista i culminada amb un bonic "1929". Hi viu Joana Aragonès Rom; també hi estava la seva filla Pilar Nolla Aragonès. Des de fa anys sovint anem a dinar a Ca l'Amadeu i al Reiet del Camp; els dos, ben a prop d'aquesta

⁴⁶ Van tenir: Pilar i Carme Aragonès García.

⁴⁷ Van tenir a Rosa Maria Anglès Aragonès.

⁴⁸ El Carles Nolla Aragonès es va casar amb Rosa Castells Duran i van tenir a Rosa Maria, Cristina i Margarida Nolla Castells.

⁴⁹ El Joan Carles Nolla Aragonès es va casar amb Joana Maria Sales Llauradó i van tenir Oriol Nolla Sales.

⁵⁰ Abans i després del franquisme: carrer Auvina.

⁵¹ Carrer de Cosme Toda.

casa. Recordava que algun cop la mare (Roser Rom Ferratjes), em digué que en aquella casa hi vivien uns parents llunyans nostres. Això ho deuria saber pel seu pare, i avi meu, Francesc “Cisquet” Rom Serra. El seu pare era Pere Rom Bondia, nascut a Vilanova, que després va viure uns trenta anys a Mont-roig i finalment marxà a Barcelona, on va morir.

Pel Carles Maristany Tió he sabut que antigament, des del 1913, al solar d'aquesta casa hi havia un edifici de la “Sociedad Cooperativa Obrera de Agricultura”, dita “L’Obrera”⁵². “(Aquesta societat) estava a la barriada de la Font... que havia estat propietat de la família Peirí... Les dificultats financeres de l’Obrera l’obligaren a la venda del local social... L’edifici fou convertit en vivenda particular i els jardins, dividits en set parcel·les, foren adquirits individualment per alguns antics socis...”⁵³. Posteriorment, es va fer aquesta casa del bonic “1929” (deuria ser la data de la seva construcció). M’expliquen les meves informadores que van viure al carrer de l’Auvina núm. 13 fins al 1957 en què van comprar aquesta casa. L’antic propietari, segurament qui la va fer construir, era Estanislau Roca⁵⁴. Aquest era el propietari de l’hotel

“Condado” de Reus; em diuen que passava per un mal moment econòmic. Casualment l’actual propietària, Joana Aragonès Rom, va néixer aquell mateix any 1929. Tota una premonició!

També m’expliquen que per poder-la comprar van vendre aquell “Hort del Rom” que esmentava Carles Maristany Tió en el text “Toponímia de Vilanova d’Escornalbou i el seu terme municipal”⁵⁵: “A peu del camí de les Masies, entre la Riera i la vila. Hi ha un cobert on encara a principis de segle (XX) funcionava una premsa per extreure la cera del brescam” (pàg. 101)...”. Seguint el fil de la bresca i la mel, la Joana Aragonès Rom em diu que el seu avi Josep Rom Bondia, germà del meu besavi Pere Rom Bondia, va fer molts diners amb la producció de la mel. A més de Vilanova, tenia moltes arnes al Perelló. Recordarem que en aquell mateix text de Carles Maristany Tió llegiem: “Hom es dedicava a la producció de mel... A més de la gent que deuria tenir un parell d’arnes per obtenir la mel que consumia a casa, hi havia qui feia de la mel una veritable indústria...” (pàg. 131). També hem vist anteriorment que en el “Diccionario

⁵² “L’Obrera” també era el nom popular que rebia el “Centre Obrer de Mont-roig del Camp”. Vegeu el llibre “El Centre Obrer de Mont-roig del Camp (1911-1925)” de Francesc Rom Serra i Martí Rom (Cossetània Edicions, 2003).

⁵³ “Guia de Vilanova d’Escornalbou” de Carles Maristany Tió (Els llibres de la medusa / Diputació de Tarragona, 1997), pàg. 58.

⁵⁴ Em diuen que no era parent amb el de mateix nom de Mont-roig.

⁵⁵ Publicat dins del volum “Treballs de la Secció de Filologia i Història Literària- III” de l’Institut d’Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV (Diputació de Tarragona, 1982).

Geográfico Universal. Tomo VI⁵⁶ deia, parlant de Vilanova, que hi havia “*algunas colmenas*”.

L’avi, Francesc “Cisquet” Rom Serra, explicava que un oncle seu, no he arribat a esbrinar qui era⁵⁷, va anar a Cuba (deuria ser a mitjans del segle XIX) enduent-se una arna amb la idea de poder fer mel a Cuba. Aleshores el viatge en vaixell de Barcelona a La Havana durava uns 70 dies. Deuria ser una peripècia aconseguir que arribessin les abelles vives i que no s’escampessin pel vaixell. Deia que es va fer molt ric. A l’avi, segurament per influència del seu oncle, germà del seu pare, Josep Rom Bondia o per aquest avantpassat que va fer fortuna a Cuba, li deuria venir la dèria de la mel. Als anys seixanta del segle passat, amb la col·laboració d’un veí dels Prats, on teníem un xalet, Pere Gil⁵⁸, “*lo tio Pere*”, que era de la “Cala de l’Ametlla” (ells ho deien així, de l’Ametlla de Mar) tenien vàries arnes al Perelló. Recordo veure’l gaudint menjant la bresca. Aquella bresca i mel li deuria dur records vicarials (mai viscuts directament) de Vilanova d’Escornalbou.

Joan Carles Nolla Aragonès, que també va participar d’aquella conversa sobre els Rom de Vilanova, en aquella casa del “1929”, em diu que aquell “Racó del Rom”, esmentat en aquell text de Carles Maristany Tió, “*al peu de la muntanya Blanca, prop dels Pous de la Mena*” (pàg. 101), relativament a prop d’aquell Molí dels Riuets, fa temps també que el va vendre. És prou lluny del poble i, a més, era un tros de difícil conrear, molt pedregós.

Abans d’acabar aquella tarda, Joana Aragonès Rom encara em va comentar una altra curiositat. El seu besavi, Carles Rom Munté, que dèiem que (també!) era fuster, havia fet una porta d’una casa a Vilanova que era digne d’admirar. Es troba al carrer de la Font núm. 14, és del 1886, i ben a prop de casa seva. M’hi va acompanyar la seva filla Pilar Nolla Aragonès i el seu marit Josep Vivanco Serrano. Tenia raó, és una porta esplèndida i més ara, acabada de restaurar i pintar.

Després, ens vàrem apropar al carrer de l’Auvina 13, la casa on van viure diverses generacions dels Rom, i la Pilar Nolla Aragonès, de petita. A continuació, seguint pel Raval de l’Església cap a la riera de Vilanova, vam trobar aquell “Hort del Rom”; just fent cantonada amb la riera. Ara hi ha una construcció nova.

⁵⁶ Imprenta José Torner de Barcelona, 1832.

⁵⁷ Lògicament hauria de ser algun germà del seu avi, Carles Rom Munté. N’hi ha dos de qui no he trobat descendència a Vilanova d’Escornalbou (deurien marxar del poble), són: Joan Rom Munté (1826) i Josep Rom Munté (1834).

⁵⁸ Als Prats, a la dreta, hi havia el tros de cal “Beatet”, del Miquel Brú i Boronat, avi del Miquel Anguera i Brú, entre d’altres, i, a continuació, el del Pere Gil, a cal Xarel.

Ascendents de la branca final dels Rom de Vilanova:

Bartomeu Rom Ramis, moliner

Josep Rom Toda

Josep Rom Bargalló

Joan Rom Nolla

Carles Rom Munté

BRANCA FINAL DELS ROM DE VILANOVA D'ESCORNALBOU

Carles Rom Munté ----- Sabina Bondia Solé

Fills: Sabina, Rosa, Josep, Pere i Josep Rom Bondia

Josep Rom Bondia ----- Maria Escoda Guasch

Fills: Emília, Maria (Rom Escoda) i Rosa Rom Escoda

Rosa Rom Escoda ----- Josep Nolla Abelló

Fills: Filomena i Carles Nolla Rom

Maria Rom Escoda ----- Joan Aragonès Aragonès

Fills: Victorino, Maria i Joana Aragonès Rom

Carles Nolla Rom ----- Joana Aragonès Rom

Fills: Josefa, Carles, Joan Carles i Pilar Nolla Aragonès

Pilar Nolla Aragonès ----- Josep Vivanco Serrano

Fills: Maria Pilar, Joan i Carmina Vivanco Nolla